

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
КАТЕДРА ПО КЛАСИЧЕСКА ФИЛОЛОГИЯ

**Приключения и премеждия в
романа “Аброком и Антия”
от Ксенофонт Ефески и
XIV песен на “Одисея” от Омир**

*КУРСОВА РАБОТА
за курса
Големите книги на Античния свят
(гръцка част)*

Марта Ивайлова
студентка в Магистърската
програма на специалност
Класическа филология

СОФИЯ

2006

Съдържание

Увод	2
“Аброком и Антия” и “Одисея” – датиране, авторство, топоси	3
Особености на наратива. Конструиране на сюжета.	4
Богатството – средство и цел на повествованието ?	7
Предназначение и функция на двата текста	8
Връзки и свързвания, които се осъществяват във и чрез текста. Светът на любовта и светът на пътешествията	9
Светът – свой и чужд	11
Заключение	12
Библиография	14

Увод

От времето на Античността има редица произведения с “романен” характер. В тях героите обикалят по света, преминават през различни прекеждия и приключения. Това може да се каже още за най-ранните текстове, които са били предназначени за слушане от събралите се на пирове или в театъра. Такива са Омировите поеми “Илиада” и “Одисея”. От по-ранното време историографията е тази, в която се срещат отделни по-малки разкази – новели, с подобен характер. От по-късно време познаваме отделни прозаични творби, а през Елинистическата епоха и по-късно, през времето на принципата, в гръко-римския свят се появяват вече по-големи текстове с приключенски характер, но предназначени за индивидуално четене. Такива произведения са античните “романи”, възникнали на старогръцки език във връзка с това, че са били писани и разпространявани в гръкоезичната част на античния свят.

Може да се каже, че античният “роман” има три по-открояващи се разновидности. Една от тях е любовно-авантюрният роман, например “Аброком и Антия” или “Ефеска повест” от Ксенофонт Ефески, “Херей и Калироя” на Харитон от Афродизия, “Дафнис и Хлоя” на Лонг и др. Към втория тип се отнася т. нар. римски сатиричен или битово-авантюрен роман, каквито са Петрониевият “Сатирикон” и “Метаморфози или Златното магаре” на Апулей. Към третата група могат да се причислят произведенията с биографичен характер като “Киропедия” на историка Ксенофонт или анонимният “Роман за Александър”. След II в. сл. Хр. те добиват изключителна популярност, която продължава и през Средновековието, тъй като задоволяват нуждите на голям и най-разнообразен тип публика.

Интересно е да се направи връзка и сравнение на текстове с “романен” характер, принадлежащи на различни епохи, на базата на общи мотиви и други прилики. В настоящата работа е направен опит за такава съпоставка между

Одисеевия разказ в XIV песен (стихове 200-359) на Омировата “Одисея” и любовно-авантюрният роман “Аброком и Антия” от Ксенофонт Ефески. Поставя се и въпросът дали може да се допусне, че премеждията и приключенията на героя от “Одисея” са били модел за създаването на любовно-авантюрният роман десет века по-късно.

“Аброком и Антия” и “Одисея” –
датиране, авторство, топоси

Любовно-авантюрният роман “Аброком и Антия” (*Τὰ κατὰ Ἀντίαν καὶ Ἀβροκόμην Ἐφεσιακά*) се приписва от традицията на Ксенофонт от град Ефес и се датира приблизително през II в. сл. Хр. Тъй като за автора не е известно нищо, изследователите смятат, че всъщност той е анонимен. Оттук се явява проблем и с датирането на текста, което се прави най-общо по косвени данни. Това се отнася и за текстове като Омировия епос. Повечето теории и хипотези, свързани с въпроса за авторството на Омировите поеми и в частност с “Одисея”, твърдят, че те имат автор, но доколкото все пак почиват на една първоначална устна митологично-фолклорна традиция, не може с точност да се датира тяхното окончателно възникване и оформяне.

Може да се каже, че именно на обстоятелството, че и любовно-авантюрният роман “Аброком и Антия”, и “Одисея” почиват на една предходна устна традиция, дължим и характерното повтаряне на едни и същи мотиви в двата текста, еднотипните перипетии, които преодоляват героите в двете произведения. Много са и “общите места”, клишетата, които се срещат в тях: присъствието на хитър и подъл финикиец, пътуването по море, срещата с пирати и разбойници, корабокрушението, заробването и т.н. В XIV песен Одисей разказва “своята” история на свинаря Евмей – как тръгва на път по море, излъган е от финикийски търговец, преживява корабокрушение, натъква се на

разбойници, продаден е в робство. Това не единственият такъв разказ в “Одисея”. В XV песен свинарят Евмей пък разказва своята история, в която до голяма степен се повтарят тези мотиви. Същите епизоди откриваме в романа “Аброком и Антия”. Там двамата герои се натъкват на разбойници, продадени са в робство от финикийски търговци, преживяват корабокрушения и т. н. Тези общи места идват и оттам, че всичките премеждия, които те преживяват, са характерни за Средиземноморския ареал по това време. Както през Омировата епоха, така и през Елинизма е имало много пирати и разбойници, които били предимно финикийци, а пътуванията по море често завършвали с корабокрушения. Търговията с роби също е била типична за това време, така че не е чудно, че тези мотиви се срещат и в двата текста.

Особености на наратива.

Конструиране на сюжета.

Отделните епизоди в романа “Аброком и Антия” са до голяма степен самостоятелни, могат да се разместват, да се взаимозаменят или дори да изпаднат. С други думи, структурата на любовно-авантюрният роман е отворена. Това е свързано и с епохата, в която се ражда романът, когато и светът е отворен, и човекът, когато те са силно устремени един към друг. Ако се приемат теориите за “малките песни” и за “основното зърно”, според които, Омировите поеми, такива, каквито ги познаваме днес, са възникнали въз основа на отделни малки народни песни, може да се каже, че в периода на тяхното оформяне тяхната структура също е била отворена.

Интересно е да се проследи как протича действието. И за двете произведения е характерно бързото случване. В романа “Аброком и Антия” героите пътуват и постоянно преживяват приключение след приключение. Всъщност такава е и характерната структура на елинистичния роман като жанр – премеждията следват едно след друго, като непрекъснато се променя ходът на събитията и животът на героите. Ставанията се пораждат едно от друго и следват

с голяма бързина. Героите непрекъснато са в движение, непрестанно са принудени да се борят за живота си, да се опазват от влюбващи се в тях персонажи, да преодоляват все нови и нови проблеми и т. н. Лъжливата история на Одисей в XIV песен също е низ от случвания и приключения, премеждия, които героят преодолява. Те следват динамично едно след друго – героят тръгва, сражава се, връща се, отново заминава, непрекъснато е на крачка от смъртта, но бива спасен, попада на пирати, разбойници, бива заробен, спасява се. В XIV песен на “Одисея” (стихове 200-359) обаче на фона на лъжливата, изпълнена с динамизъм история, която героят разказва на свинаря, има спиране на действието. Това е момент, в който случвания няма, действието спира, а героя не се движи, нищо не му се случва – той разказва за миналите приключения.

Структурата на любовно-авантюрните романи е еднотипна – в тях има задължителни фабулни елементи. Героите са младеж и девойка с неземна хубост и знатен произход. Поради гордост те засягат богове на любовта, от което следва влюбване и евентуално брак, макар че той не е задължителен елемент в началото на романа. Не по своя воля предприемат пътуване, по време на което са разделени. Следва основната част на романа, в която героите са подложени на всякакви изпитания – дълго скитане в чужда и неприветлива земя, попадане в плен и в робство, среща с разбойници, сводници и т. н. Тяхната любов и вяност е подложена на изпитание. Нееднократно са принудени да оцеляват чрез хитрост и да устояват на опасности, които ги дебнат на всяка крачка, или са спасявани от щастливо стечение на обстоятелствата. Те непрекъснато са обект на любов от страна на различни хора, която по всякакъв начин избягват, за да запазят чистотата и верността към любимия. Накрая героите са спасени от щастливо стечение на обстоятелствата и заживяват безметежно щастливи.

Както се вижда, основните линии, които се откриват в любовно-авантюрния роман са две: любовната история и авантюрното скитане. Тук се открива една съществена разлика с Омировата “Одисея”, и в частност с XIV песен, в която няма любовна история като централен момент в произведението, не се разказва за любовта като страст, като мъка, която изпитва героят. Там обаче ясно може да се открие другата линия – тази на авантюрното скитане. В

това отношение се откриват редица паралели между “Аброком и Антия” и разказа на Одисей от XIV песен. В тези приблизително сто и петдесет стиха са представени пътувания на Одисеевия герой по широкия свят. Ясно се вижда, че структурата на разказа за авантюрното му скитане е сходна с тази в “Аброком и Антия”. Схемата не съвпада напълно, но основните мотиви и епизоди са еднакви. В XIV песен първоначално се говори за благородния произход на героя, набляга се на неговите воински качества – той е смел и доблестен. По някаква причина е принуден да предприеме пътуване. По-късно се връща, скоро след това пак заминава и претърпява ред прекеждия – среща с пирати, а след това с разбойници; не един път успява да избегне смъртта и да оцелее. Персонажът на коварния финикиец се явява и тук като причина за перипетиите на героя, като се стига до заробването му, от което той успява да се спаси чрез хитрост и не без щастливо стечение на обстоятелствата. В историята на свинаря Евмей в XV песен (стихове 403-484) виждаме сходни мотиви. Той е от знатен произход, царски син. Измамен от робиня финикийка е качен на финикийски пиратски кораб като пленник, след което е продаден като роб на Одисеевия баща Лаерт. Ако обаче в “Аброком и Антия” героите щастливо се завръщат у дома и това е краят на техните прекеждия, то Одисеевият герой от XIV песен “не е стигнал” края на пътя. Той е попаднал при свинаря Евмей, комуто разказва своята история, и изказва надежда, че един ден ще се завърне в родината. Като се има предвид обаче, че историята, която е преживял Одисеевият герой, е много близка до това, което реално се е случило на самия Одисей, може да се каже, че той разказва донякъде преживяното от самия себе си, макар и с ред пропуски и разлики. Така, ако приемем целия епос “Одисея”, в който са разказани приключенията на Одисей, като макрорамка на по-малкото повествование от XIV песен, би могло да се каже, че и историята на Одисеевия герой има щастлив край. Както Аброком и Антия се завръщат, за да възстановят дълго забавяното и отлагано във времето щастие, така и Одисей накрая успява да си възвърне родината, царството, семейството и богатството и да възстанови и утвърди властта си.

Богатството – средство и цел на повествованието ?

Интересно би било да бъде поставен въпросът какво губят и какво печелят героите по време на своите скитания. И в двете разглеждани творби героите успяват да забогатеят – било от дарове, които са получили в гостоприемна страна, било чрез брак, било чрез получено наследство. Одисей се връща с богатство (даровете от феаките), което обаче не го е направило по-богат от времето, преди да замине за Троя, т. е. Одисей не е забогатял. Даровете, които получава, са му нужни, за да се завърне в Итака, да възстанови богатството си, грабено и прахосвано от женихите. Даровете са му необходими, за да може отново да се утвърди като цар и господар след завръщането си. В тези близо сто и петдесет стиха в XIV песен на “Одисея” героят на Одисей първоначално е беден, тъй като е извънбрачен син на царя, но успява да забогатее. Когато заминава за Египет, бидейки под закрилата на царя, получава дарове, които впоследствие загубва, заробен от финикийските пирати преди пристигането си на остров Итака. Така героят отново става беден, като се връща в началното си положение, т. е. той нищо не е загубил. В “Аброком и Антия” двамата герои се замогват и се връщат увеличили своето състояние. Така те затвърждават своя висок статус, защото донасят повече, отколкото са имали, преди да тръгнат. Богатството, което са придобили, е един вид компенсация за преживените от тях прежеждия. От друга страна обаче, завръщането с голямо състояние е условие, без което не може да завърши любовно-авантюрният роман, то е част от задължителния happy end. Придобитото богатство е необходимо, за да може всичко да си дойде на мястото, да се подреди по най-добрия начин и да бъде възстановено благополучието, отлагано чрез перипетиите, преживени от героите.

Предназначение и функция на двата текста

Любопитно би било да се обърне внимание на предназначението и функцията на двата текста. Към каква публика е бил насочен епосът и по какъв начин е бил използван в Античността? Известно е, че той е бил предназначен за слушане от голяма аудитория по време на празник. “Одисея” е била изпълнявана на пирове или в театъра, като чрез екземплярността на героя обикновеният човек, съпреживявайки, се е издигал в степен. Епосът е разказвал за минали времена, в които предците са имали отношения с богове. Тези предци са винаги високи персонажи, които действат екземплярно. Именно зад такива екземплярни, високи персонажи, за които епосът разказва, застава обикновеният човек, слушателят, като част от колектива. Тук се проявява комуникативния характер на епоса. Осъществяват се две връзки – от една страна, празничният текст е имал за цел да обедини хората в една общност, в един колектив, а от друга – да свърже човешкия свят със света на боговете; обикновеният човек се свързва с отвъдния свят и с предците, т. е. с миналото. Така успява да премине границите на заобикалящия го свят – света на всекидневието, и да влезе в едно друго време. На празника се осъществява трансцендентна връзка, преминава се в това друго време – специфичното време на празника, различно от хаоса на ежедневието.

Публиката на любовно-авантюрният роман е съвсем друга. Той е предназначен за индивидуално четене от отделния свободен човек на големия елинистически град – нещо, което се обуславя и от епохата, в която е бил създаден. Тази тенденция е зададена и от някои пределинистически писатели, като оратора Изократ например, който пръв създава речи за публикуване, т. е. за четене.

Още през Елинизма, а това продължава и по-късно през Императорската епоха, в общественото съзнание придобива значение отделният индивид. Това се вижда и във философията, литературата и изкуството. Интересът се насочва към интимните преживявания на частния живот, любовната тематика и битовите

картини. Това предполага и възникването на нов тип литература, която е обърната и насочена към него. Четейки “Аброком и Антия” например, обикновеният читател се идентифицира с идеалните персонажи, за които се разказва в романа. По този начин той също, както и слушателят на епоса, се издига в степен, а границите на всекидневния живот биват преодоленни. Четенето му позволява да премине в друго, празнично, подредено време, различно от ежедневието. Така въпреки разликите в аудиторията, функцията на романа е сходна и близка с тази на епоса.

Връзки и свързвания, които се осъществяват в и чрез текста.

Светът на любовта и светът на пътешествията

Както вече беше казано, основните линии в романа “Аброком и Антия” са две – любовната и приключенската. Целта на разказа е чрез отлагане и бавене накрая да се достигне до утвърждаването на определени ценности – любовта между мъжа и жената и брака. Чрез любовната история на девойката и младежа любовно-авантюрният роман модулира отношението на човека към другия човек. Аброком и Антия представят идеалната свързаност между мъжа и жената на фона на междуличовешките отношения в това общество. Чрез тяхната любов и свързването им в брак се представя един вид минимално общностно реализиране. Тази непоклатима и стабилна връзка предполага благополучието, което бива отлагано и бавено, но в крайна сметка възстановено.

Втората линия в романа – тази на авантюрното скитане, се занимава с друг основен проблем – отношението на човека към света. В “Аброком и Антия” ясно се вижда, че човекът от онази епоха е лесно подвижен. Той пътува в много страни, градове, острови, до които достига напълно безпроблемно. Всички тези места са много лесно постижими. Героите преминават през целия познат тогава свят. Това говори за една отвореност на света, нещо характерно за гръцкия свят, но особено за Елинистическата епоха, а по-късно и за Императорската. Човекът е слабо “свързан” с родина, дом, родители, семейство и т. н. Той непрекъснато се

придвижва от място на място, усяда, остава за известно време и после пак тръгва на път. Аброком и Антия няколко пъти кръстосват света, от Изток на Запад и от Запад на Изток. Те тръгват от Ефес и преминават през Финикия, Сирия, Киликия, Кападокия, Египет, Етиопия, Сицилия и Италия, островите в Егейско и Средиземно море, за да се върнат отново в Ефес. Често географските параметри не са точно спазени, например, за да стигне от Италия до Ефес, Аброком минава първо през остров Кипър и остров Родос. Това обаче не е от значение, тъй като именно в това се вижда отвореността на този свят – човекът може да пътува навсякъде, пространството се разбира съвсем абстрактно. Светът се състои от някакви топоси, които са еднакво лесно достижими, без оглед на тяхната реална географска подредба. В романа се вижда отношението на лесно подвижния човек към този отворен свят. Човекът е любопитен, любознателен, устремен към него.

Подобна взаимовръзка между човека и света можем да наблюдаваме и в “Одисея”. Одисей непрестанно пътува и макар че целта на странстванията му са родината, дома и семейството, е очевидно, че тези връзки са слаби. Възщност те съществуват само като условие, чието постигане е необходимо за възстановяването на благополучието. В XIV песен на “Одисея” се вижда, че и героят, за когото разказва Одисей, е също така слабо “свързан”. Едва завърнал се от дълъг път в родината, той се отправя отново на път; нищо не го задържа и той търси приключения, устремен към широкия свят, искащ да се слее с него. Одисеевият герой също обикаля целия познат тогава свят – Мала Азия, Финикия, Египет, Либия, Северна Гърция, островите в Йонийско море и т. н. От текста личи, че и тук реалните географски параметри нямат особено значение. Светът е отворен във всички посоки, пътуването навсякъде е безпроблемно. Сравнението на местата, посетени от героите на двете произведения, показва, че тази отвореност на гръцкия свят от времето на Омир не само се е запазила до времето на любовно-авантюрният роман, но е станала още по-осезаема. Става дума за епохата на големите елинистически монархии и времето на принципата, когато светът е станал още по-отворен, а човекът – още по-подвижен.

Светът – свой и чужд

В “Одисея” от една страна виждаме отношението на човека към света, от друга страна обаче можем да говорим и за отношението на един човешки свят към един нечовешки, населен с чудовища и странни същества. Одисей се среща с лотофагите, циклопите и лестригоните, с феаките, които, макар и не чудовища, обитават един идеален “ненормален” свят, където хората прекарват времето си в пиршества и веселие. Тези светове олицетворяват непознатото, чуждото. Тук виждаме сблъсъка на свое и чуждо, между които героят се лута в търсене на своята родина. В XIV песен героят на Одисей, скитайки по света, също се сблъсква с един друг свят, но той, макар и чужд вече е очовечен. В “Аброком и Антия” героите също се сблъскват с чужд свят, който също е населен с хора, а не с чудовища. Оттук виждаме, че представата на човека за чуждото се е изменила. Докато в “Одисея” чуждото това е нечовешкото, чудовищното, за Аброком и Антия то е непознато, но очовечено.

Ако се спрем на отношенията на героя с боговете, ще видим, че за разлика от останалата част на поемата, в малкия текст на XIV песен на “Одисея”, няма ясно изразено участие на богове. В текста няма усещане за връзка на героя с божества. Те са някак отдалечени, като че ли отсъстват от човешкия свят. Божествените сили се проявяват дотолкова, доколкото става ясно, че съдбата на човека се направлява от някакви по-висши същества. В историята на свинаря Евмей от XV песен на “Одисея” пък божества изобщо не присъстват. Случващото се на героя се обуславя единствено от стечения на обстоятелствата. Това може би се дължи на факта, че, макар и царски син, Евмей има статута на роб в поемата, а боговете не се занимават с роби. Те общуват единствено с високи и екземплярни герои.

За отношенията човек – божество в “Аброком и Антия” може да се каже, че ситуацията е подобна на текста от XIV песен. В романа можем да говорим по-скоро за божествени сили, които насочват съдбата на героите, отколкото за участие на конкретни, ясно изразени божества. Те се появяват в самото начало

на романа, за да предизвикват началното събитие, т. е. влюбването на момчето и девойката, и оттам стават първопричина за последвалите перипетии, през които преминават Аброком и Антия. Появяват се още веднъж в края на текста, при това пасивно, след преодоляването на изпитанията и изпитването на любовта и верността на двамата герои. И в двата текста боговете се намесват рядко, даже епизодично. Появяват се само понякога, за да предизвикат обрат в събитията или да насочат съдбата на героите. Тук именно става по-скоро дума за съдба, движеща младежа и девойката към тяхната цел – възстановяването на благополучието, отколкото за богове, от които зависи бъдещето на героите.

Заклучение

След посочените множество прилики и паралели на различни равнища в любовно-авантюрният роман “Аброком и Антия” и текста от XIV песен на “Одисея” възниква въпросът дали става дума за директно влияние на епоса върху романа, дали неговият модел е зададен от Омировата поема, или общото в двете произведения се дължи на обстоятелството, че и двете произведения почиват на фолклорно-митологична устна традиция, или пък на близостта в миогледа и интересите на хората от античния свят.

Трудно е да се каже дали връзката между двете творби е генетична или типологична, защото има аргументи и за двете предположения. Учени твърдят, че любовно-авантюрният роман възниква на основата на устни новели, разпространени в големите елинистически градове. Все пак, изглежда, едва ли може да се говори за пряко заимстване на модели и фабулни епизоди. По-скоро може да се каже, че епосът и митовете са послужили за основа на стари историко-географски произведения от преди Класическата епоха като историко-митологичните съчинения на Хекатей от Милет и по-късно за “Историята” на Херодот, в които са на лице отделни малки новели и за исторически персонажи. Тези творби обаче си служели с мотивите на мита. По-късно вероятно от такива

текстове се развиват произведения като сборника с разкази на Аристид от Милет, наречен “Милетски разкази”. Смята се, че този тип съчинения е повлиял за възникването на романа и неговите разновидности. В романа героите вече не са нито митологични, нито исторически личности, а частни лица, но които притежават идеални качества и високи морални ценности.

БИБЛИОГРАФИЯ

Богданов, Б. *Античният любовно-авантюрен роман*. – В: *Три антични романа*. С., Народна култура, 1987.

Богданов, Б. *Старогръцката литература. Исторически особености и жанрово многообразие*. С., Второ електронно издание, 2006.

Омир. *Одисея*. Прев. Г. Батаклиев. С., Народна култура, 1971.

Три антични романа. Прев. А. Кънева, Б. Богданов, А. Шелудко. С., Народна култура, 1987.

Тронски, И. М. *История на античната литература*. Прев. Г. Михайлов. С., Наука и изкуство, 1965.